

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ДОСЛІДЖЕННЯ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

В статті розглянуто методологічний інструментарій дослідження фіскальної політики. Зазначено, що в умовах модернізації економіки і фінансової системи, застосування інструментарію відповідно до вимог часу є однією з ключових передумов виявлення недоліків та перспектив і розробки напрямів й пріоритетів економічного зростання, поліпшення якості життя та позитивної соціальної динаміки. Відмічено, що здійснення наукового дослідження фіскальної політики держави вимагає його структурно-логічної послідовності із виокремленням етапів для яких вбачається сукупність відповідних методів і підходів. Вони надають можливість висвітлювати сутність цих змін та оцінювати їх соціально-економічні наслідки та визначати перспективи подальшого розвитку. Акцентовано увагу на тому, що загальний підхід до вивчення економічних та фінансових явищ, а також синтез методологічних підходів та застосування системи методів і прийомів аналізу при раціоналістичному філософському підході, дозволяє розкрити об'єктивні раціональні закони економічної дійсності на підставі цілісного дослідження фіскальної політики в умовах модернізації фінансової системи через аналіз об'єктивної реальності в постійній динаміці. Крім того, синтез методологічних підходів, методів, принципів у дослідженні фіскальної політики держави дозволяє відобразити її зміст більш глибоко та різнобічно і розглядати фіскальну політику держави як таку, що переходить від інерційної самоорганізації до стану постійного вдосконалення й гнучкої взаємодії всіх її компонентів та складових. Останнє є особливо важливим в умовах модернізаційних перетворень. Водночас, повноцінне дослідження фіскальної політики держави з позиції синтезу методологічних підходів дозволяє виявити умови, необхідні для досягнення цілей стратегії соціально-економічного розвитку.

Ключові слова: фiскальна полiтика держави, методологiя, принципи, методи, iнструментарiй, пiдходи.

Слатвинская Марина

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЙ ИНСТРУМЕНТАРИЙ ИССЛЕДОВАНИЯ ФИСКАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ ГОСУДАРСТВА

В статье рассмотрен методологический инструментарий исследования фискальной политики. Отмечено, что в условиях модернизации экономики и финансовой системы, применение инструментария в соответствии с требованиями времени является одной из ключевых предпосылок выявления недостатков и перспектив, разработки направлений и приоритетов экономического роста, улучшения качества жизни, позитивной социальной динамики. Отмечено, что осуществление исследования фискальной политики государства требует его структурно-логической последовательности с выделением этапов для которых предусматривается совокупность соответствующих методов и подходов. Они предоставляют возможность освещать сущность этих изменений и оценивать их социально-экономические последствия, определять перспективы дальнейшего развития. Акцентируется внимание на том, что общий подход к изучению экономических и финансовых явлений, а также синтез методологических подходов, применение системы методов и приемов анализа при рационалистическому философскому подходе, позволяет раскрыть объективные рациональные законы экономической действительности на основании целостного исследования фискальной политики в условиях модернизации финансовой системы через анализ объективной реальности в постоянной динамике. Кроме того, синтез методологических подходов, методов, принципов в исследовании фискальной политики государства позволяет отразить ее содержание более глубоко и разносторонне, рассматривать фискальную политику государства как такую, которая переходит от инерционной самоорганизации в состояние постоянного совершенствования,

гибкого взаимодействия всех ее компонентов и составляющих. Последнее особенно важно в условиях модернизационных преобразований. В то же время, полноценное исследование фискальной политики государства с позиции синтеза методологических подходов позволяет выявить условия, необходимые для достижения целей стратегии социально-экономического развития.

Ключевые слова: фискальная политика государства, методология, принципы, методы, инструментарий, подходы.

Slatvinska Maryna

METHODOLOGICAL INSTRUMENT FOR THE STUDY OF THE FISCAL POLICY OF THE STATE

The article describes the methodological tools for the study of fiscal policy. It was noted that in the context of modernization of the economy and financial system, the use of tools in accordance with the requirements of the time is one of the key prerequisites for identifying shortcomings and prospects, developing directions and priorities for economic growth, improving the quality of life, and positive social dynamics. It is noted that the implementation of the study of the fiscal policy of the state requires its structural and logical sequence with the allocation of stages for which provides a set of relevant methods and approaches. They provide an opportunity to highlight the essence of these changes and assess their socio-economic consequences, to determine the prospects for further development. Attention is focused on the fact that the general approach to the study of economic and financial phenomena, as well as the synthesis of methodological approaches, the use of a system of analysis methods and techniques for a rationalistic philosophical approach, allows revealing objective rational laws of economic reality based on a holistic study of fiscal policy in the context of financial system modernization through the analysis of objective reality in constant dynamics. In addition, the synthesis of methodological approaches, methods, principles in the study of fiscal policy of the state allows to reflect its content more deeply and diversified, to consider the fiscal policy of the state as one that goes from inertial self-organization to a state of

continuous improvement, flexible interaction of all its components and components. The latter is especially important in the context of modernization transformations. At the same time, a full-fledged study of the fiscal policy of the state from the standpoint of the synthesis of methodological approaches makes it possible to identify the conditions necessary for achieving the goals of a strategy for socio-economic development.

Key words: state fiscal policy, methodology, principles, methods, tools, approaches.

DOI: 10.32680/2409-9260-2018-10(262)-178-206

Постановка проблеми. Сучасні цивілізаційні трансформації та глобальні потрясіння ще не завершені. У світі ще не сформована нова поліцентрична архітектура геопростору. З огляду на це, модернізація економіки і фінансової системи України сьогодні на часі, а визначення пріоритетів фіскальної політики та ефективності її реалізації є об'єктивною необхідністю. Однак, спроби переформатування останньої відбуваються методом спроб і помилок, хоча незаперечною залишається істина про об'єктивність динамічних змін у цій сфері й необхідність гнучкості та адаптивності фіскальної політики. У цьому контексті цілком природно постає питання про спроможність в цілому сучасних ідеологій і структури, інститутів та законів, політичної системи і урядових технологій, реагувати й адаптуватися до глобальних викликів ХХІ століття. Однаковою мірою, це питання зосереджує у собі прагматизм політики, фундаментальність філософії та раціональність економіки. Водночас, актуалізується питання щодо методів, принципів і інструментів, які доцільно застосовувати в процесі дослідження фіскальної політики держави й виявленні екзогенних та ендогенних чинників впливу, розробці напрямів її формування і реалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі методи, прийоми, інструменти дослідження фіскальної політики держави розкривалися в наукових працях як зарубіжних так і українських вчених. Однак, окремі наукові праці щодо

методологічного інструментарію дослідження фіскальної політики держави відсутні.

Невирішені раніше частини загальної проблеми.

Відаючи належне науковому доробку вчених, слід зазначити, що дискусійним і таким, яке потребує подальших розвідок, залишається питання методології дослідження фіскальної політики держави з огляду на модернізаційні перетворення, які мають місце в економіці та фінансовій системі країни.

Мета. Розкрити методи, підходи, принципи дослідження фіскальної політики держави в умовах модернізації фінансової системи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Методологія даного дослідження полягає у загальному підході до вивчення економічних та фінансових явищ, застосуванні системи методів і прийомів аналізу при раціоналістичному філософському підході. Застосовуючи останній, в роботі передбачається дослідження і відкриття об'єктивних раціональних законів економічної дійсності на підставі цілісного дослідження фіскальної політики в умовах модернізації фінансової системи через аналіз об'єктивної реальності в постійній динаміці. Останній включає аналіз внутрішніх зв'язків, формування, розподіл, використання централізованих і децентралізованих фінансових ресурсів у часі і просторі, які упорядковані фінансово-правовими нормами окремих компонент, фінансових відносин і фінансових установ (інституцій) з метою досягнення стратегії соціально-економічного розвитку.

З об'єктивного онтологічного погляду фіскальна політика в умовах модернізації фінансової системи є свого роду віддзеркаленням наукових доктрин, боротьби ідеологій, політичних переконань, уявлень про суспільний добробут і соціальну справедливість, економічну свободу та реалізацію економічних інтересів суб'єктів фінансових відносин. Водночас, існує суб'єктивна сторона формування і реалізації фіскальної політики в умовах модернізації фінансової системи – її мотиваційні начала і рушійні сили. З позиції гносеології це свого роду наукові методи розуміння, пізнання, усвідомлення, осягнення та відображення напрямів за якими може розвиватись суспільство і

зростати економіка країни, а не залишатись в «полоні» застарілих проблем, поглядів та ідеологій.

В основі будь-якого наукового дослідження лежить процес пізнання. Це вимагає концептуального підходу відповідно до висунутої методології. Під методологією (гр. *methodos* – спосіб, метод, *logos* – наука, знання) найчастіше розуміється: філософська та теоретична основа, сукупність методів дослідження, які застосовують у будь-якій галузі науки відповідно до визначеної специфіки об'єкта її пізнання; вчення про наукові методи пізнання й перетворення світу; система знань про теорію науки або система методів дослідження, як теорія методів дослідження, як вчення про наукові методи пізнання або як система наукових принципів пізнання, на основі яких планують науково-дослідну діяльність, розробляють її концепцію, здійснюють раціональний та свідомий вибір сукупності способів, засобів, прийомів її вивчення [1]. Водночас на думку В. Краєвського, методологія в широкому її розумінні – це система принципів і способів побудови теоретичної та практичної діяльності, а також вчення про цю систему, або ж вчення про методи наукового пізнання і перетворення світу [2, с.11]. В енциклопедії під методологією розуміється «вчення про структуру, логічну організацію та методи і засоби діяльності» [3]. Тоді як, зарубіжні вчені, розкриваючи сутність методології наукового пізнання здебільшого розуміють вчення про принципи побудови, способи та форми науково-дослідної діяльності.

Під методом найчастіше розуміються конкретні «способи та інструментарій вивчення об'єкта дослідження, які взаємно доповнюють один одного, даючи змогу проникнути у глибинну суть явища чи процесу» [4, с.143-149]. Він є системою регулятивних принципів діяльності суб'єкта, тоді як остання залежить від її мети, засобів здійснення і характеру об'єкта [5, с.67; 6]. Тобто, метод з одного боку, являє собою спосіб досягнення цілі, а з іншого сукупність заходів чи операцій теоретичного або практичного пізнання дійсності, і чим повніше він буде відповідати об'єктивним законам цієї дійсності, тим більш ефективним буде його застосування. Водночас, він має і суб'єктивну сторону, адже виробляється і формується людиною, а тому втілює в собі його

устремління та цілі, використовується нею як знаряддя пізнання і перетворення об'єкта.

Сучасній науці притаманне застосування низки методів, принципів, правил наукового пізнання предмету дослідження, що виявляє зміст її методології. Однак, застосування занадто широкого їх арсеналу є необґрунтованим, з огляду на те, що базовим залишається висвітлення тих, які дозволять розкрити сутність перманентних перетворень у конкретній сфері, оцінити наслідки та окреслити подальші перспективи. Водночас, враховуючи зростаючу багатоаспектність змін у економічній та соціальній сферах слід брати до уваги, що домінанта дослідження фіскальної політики держави пов'язана з принципом ймовірності, який дозволяє оцінити ймовірність виникнення ризиків та принципом холізму.

Методи наукового пізнання фіскальної політики держави формують інструментарій дослідження їх теоретичних основ, що призначений для виявлення взаємозв'язків та взаємопроникнення окремих її складових, висвітлення тенденцій та перспектив підвищення дієвості і ефективності фіскальної політики держави в процесі досягнення цілей стратегії соціально-економічного розвитку. У даному дослідженні доцільним вбачається застосування загально філософських методів та спеціальних методів фінансової науки. Втім, для всебічного розуміння процесів, які відбуваються у фіскальній політиці держави в умовах модернізаційних перетворень, характеристики взаємозв'язків між компонентами фіскальної політики, виявлення загроз і ризиків та підвищення ефективності і дієвості останньої, найбільш обґрунтованим є застосування не окремих методологічних підходів, а їх конструктивного синтезу. Це також обумовлено глибинним ускладненням системних зв'язків і недостатнім цілісним усвідомленням процесів при застосуванні деяких традиційних методологічних підходів. Доцільно зазначити, що у даному дослідженні синтез, це не просто об'єднання окремих методологічних підходів, а процес пізнання, коли розкривається місце і роль кожного з них, відбувається взаємозбагачення і створюється системна цілісність, яка має базуватись на

нерозривній діалектичній єдності (обумовлюючи один одного та впливаючи один на одного) та принципі холізму.

Здійснення наукового дослідження фіскальної політики держави вимагає його структурно-логічної послідовності із виокремленням етапів для яких вбачається сукупність відповідних методів. Вони надають можливість висвітлювати сутність цих змін та оцінювати їх соціально-економічні наслідки і визначати перспективи подальшого розвитку. Цим етапам притаманні загальні особливості, які включають всеосяжні послідовні процеси, а порядок їх застосування визначається метою і результатами дослідження кожного з етапів (рис.1).

Систематизувати підходи до дослідження фіскальної політики держави та системи через яку вона реалізується - фіскальної системи, можна наступним чином: історико-генетичний, інституціональний, діалектичний. Історико-генетичний підхід надає можливість розкрити умови і причини появи фіскальної політики держави як особливого явища, процесу та висвітлити його властивості, функції і зміну реальності, яка вивчається у процесі історичного руху, виявити чинники, що сприяли подальшому перетворенню та сучасному вияву цієї політики.

Такий підхід дозволяє наблизитися до сприйняття об'єкта і показати причинно-наслідковий рух явищ і подій, висвітлити погляди, ідеї, концепції тощо. Кожен компонент фіскальної політики у даному випадку розглядається як найважливіша складова фінансової політики.

При цьому всі етапи розвитку пов'язуються із організаційною структурою фіскальної політики. Інституціоналізм як методологічна основа створює умови для активізації різноманітних міждисциплінарних досліджень соціально-економічних систем, забезпечує відстеження інституціональних кількісно-якісних і сутнісних змін та перетворень різних інститутів, аналіз інституціональних чинників – сукупності фундаментальних історичних передумов, економічних, фінансових, політичних, соціальних правил і норм, які визначають рамки, умови функціонування та розвитку фіскальної системи як об'єкту управління.

Рис. 1. Етапи та загальнонаукові й спеціальні методи, підходи наукового пізнання дослідження фіскальної політики держави (розробка автора)

Застосування інституціонального підходу до дослідження фіскальної політики та фіскальної системи, надає можливість зосередитись на особливостях взаємодії інститутів між собою та інститутами фінансово-економічної системи, беручи до уваги поведінкові реакції суб'єктів економічних відносин.

Саме застосовуючи інституціональний підхід можна всебічно висвітлити ту особливу роль, яка належить державі. На відміну від неокласичного інституціональний підхід відштовхується від того, що саме держава створює значну частину правил гри формальних інститутів, без яких ринкова економіка взагалі нормально існувати не може. Більш того, держава виступає як основним генератором інституційного середовища, так і є одним з його активних учасників. Ця двоїстість отримує суперечливі форми в період модернізаційних перетворень при розробці цілей розвитку країни та конкретних форм фіскальної політики. Саме інституціональний підхід відводить особливу роль розробці і отриманню тих правил і норм, від яких залежить стійкий соціально-економічний розвиток. До цих правил, в тому числі, відноситься організація фіскальної політики держави.

Методологічним підходом, який має використовуватись при дослідженні фіскальної політики є діалектичний підхід. Це ґрунтується на специфіці фіскальної політики, джерелом та рушійною силою розвитку якої виступають внутрішні суперечності, які полягають у єдності та боротьбі протилежностей, у результаті взаємодії її окремих компонентів. Діалектичний підхід одночасно виступає методологічною основою, покликаною сформуванню синтезу принципів функціонування фіскальної політики через поняття або ідеї, а також опосередкованим засобом, при застосуванні окремих методів, які використовуються у економічній теорії. Діалектичний підхід дозволяє досліджувати фіскальну політику як явище, яке знаходиться в постійному розвитку. Він дає змогу аналізувати їх всебічно, встановлюючи як екзогенні так і ендогенні чинники впливу, виявляючи зв'язки і взаємодію з іншими явищами та, в першу чергу зі структурою цілей та завдань і чинниками які визначають їх необхідність; виявляти моменти переходу кількісних змін в якісні, які характеризують певну етапність цього процесу; розглядати фіскальну політику як процес якому притаманні внутрішні суперечності між складністю завдань та наявним рівнем умов для їх реалізації. Таким чином, діалектичний підхід дає змогу розглядати

фіскальну політику у динаміці, розкриваючи її зміст та виявляючи інституціональні складові, взаємозв'язок її змістовних елементів між собою та з іншими явищами реальної дійсності, розкрити функціональний механізм сучасної фіскальної політики держави. Чіткої хронологічної межі між цими підходами провести не вбачається можливим і це є свідченням поліаспектності дослідження фіскальної політики. Отже, застосування діалектичного підходу, який характеризується ознакою всезагальності, передбачає одночасне застосування конкретних та загальнонаукових методів при дослідженні фіскальної політики. У процесі дослідження, цей підхід дозволяє досягнути глибинний зміст взаємозв'язків та взаємовпливів, а також спрогнозувати майбутні орієнтири та перспективи подальшого розвитку фіскальної політики.

Протягом останнього часу підґрунтям наукових досліджень функціонування фіскальної політики, механізму і інструментарію її реалізації, зазвичай, вбачається неокласична теорія і посткейнсіанські течії. Інституціональні напрями на протигагу неокласичним теоріям, відштовхуються від неоднозначності та недостатності інформації щодо уподобань індивідів. Зважаючи на позитивні аспекти посткейнсіанської і неокласичної теорій, опиратись лише на їх постулати в дослідженні фіскальної політики недоцільно, оскільки, пояснити, чому країни досягають різних результатів за умов застосування однакових інструментів, моделей фіскальної політики для забезпечення стабільності і стійкості, ефективного використання фінансових ресурсів держави, підвищення зайнятості та загалом цілей соціально-економічного розвитку, досить важко. Методологія інституційної модернізації має переваги перед іншими формами інституційних змін, адже дозволяє створити умови для стабільного і поступального економічного розвитку, підвищення конкурентоздатності економіки та покращення добробуту населення.

Дослідження фіскальної політики держави ґрунтується на положеннях теорії публічних фінансів та теорії фіскальної політики, а також науково-методичних підходах до оцінювання ефективності, результативності та дієвості фіскальної політики

держави, класифікації загроз і ризиків та діалектики взаємодії модернізації фінансової системи.

Сучасні модернізаційні перетворення фінансової системи та пов'язані з цим виклики, вимагають від інституційних організацій фіскальної системи і фіскальної політики розробки адекватного інструментарію для забезпечення виконання стратегічних і тактичних цілей та завдань останньої, відповідно до ситуації. Це підкреслює необхідність нових фіскальних технологій та політичних підходів і управлінських рішень, які надади б можливість більш ефективно, а саме за нижчих витрат, досягати стратегічної цілі фіскальної політики держави. При цьому, мають створюватись умови для стійкого зростання економіки екологічно невиснажливим способом, а отже доцільним є застосування енвайронментального підходу. Тобто, формування і реалізації фіскальної політики з урахуванням можливого впливу (у будь-якій формі) її інструментів на навколишнє середовище.

Оцінювання ефективності фіскальної політики держави проводиться з урахуванням множин індикаторів для основних складових фіскальної системи за напрямками. В результаті моніторингу формується інформація щодо стану і динаміки фіскальної системи та відповідності розрахованих показників пороговим значенням, фіскальної стійкості системи в умовах модернізаційних перетворень. Показники для оцінювання ефективності фіскальної політики включають статистичну інформацію про доходи і видатки бюджету, позабюджетних цільових фондів, міжбюджетних трансфертів, дефіциту бюджету і боргу, соціально-економічний розвиток та макроекономічні показники.

На базі результатів дієвості фіскальної політики, аналізу формування, розподілу та перерозподілу централізованих фінансових ресурсів держави і цільових позабюджетних фондів, перерозподілу ВВП, фіскальної стабільності та стійкості фіскальної системи, на основі інституціонального аналізу опрацьовуються заходи щодо мінімізації загроз функціонуванню фіскальної політики держави.

Застосування методології наукових досліджень, яка в загальному вигляді являє собою систему загальнонаукових правил і принципів організації наукових пошуків, за умови їх дотримання, надають можливість, в процесі дослідження фіскальної політики, розраховувати на отримання достовірних результатів. Втім, методології дослідження фіскальної політики держави притаманні дискусійні моменти, що обумовлено різними підходами до розуміння її сутності. Однак, з огляду на те, що науковець має прагнути осягнути світ, розширити межі області пізнання і підвищувати точність, з якою вона повинна бути впорядкована є сенс дослідити фіскальну політику держави не лише з позиції економічної теорії, а й з позиції фінансової науки.

Наукове пізнання фіскальної політики держави, з однієї сторони має виходити з особливостей її об'єкта, тоді як з іншої, з усвідомлення природи цього об'єкта. З огляду на поліаспектність, складність та різноплановість досліджуваних питань, вбачається доцільним синтез таких методологічних підходів: системний (в тому числі структурний), функціональний, процесний, комплексний, синергетичний, сценарний.

При дослідженні фіскальної політики держави, не дивлячись на те, що він є найскладнішим, набуває особливого значення системний підхід, оскільки становить підґрунтя наукового пізнання об'єктів, які розглядаються як система [7, с.126-128]. Саме його використання у вивченні різних аспектів формування і реалізації фіскальної політики та виявленні її впливу на соціально-економічний розвиток, дає змогу всебічно розглянути проблеми підвищення ефективності, вдосконалення управління централізованими фінансовими ресурсами держави та цільовими позабюджетними фондами, забезпечити гнучкість і адаптивність політики у відповідності до вимог часу. За такого підходу окремі компоненти фіскальної політики виступають у вигляді цілісного структурного утворення, що організоване в плані виконання конкретних функцій для досягнення цілі, тим самим утворюючи систему. Така система формується на базі індивідуальних особливостей що притаманні кожній з

компонент, шляхом їх переструктурування, виходячи з мотивів, цілей і умов фіскальної політики. Адже, будь-які компоненти, які складають ціле, можуть бути самі розглянуті як ціле. Це означає множинність і різноманітність предметів дослідження, кожен з яких може бути вивчений за схемою інтегрованого об'єкта. В даній роботі системному підходу надано перевагу, так як він направлений на виявлення сутності об'єкту фіскальної політики держави та процесу як самостійної системи, яка має множину компонентів і зв'язків, відносно формування і розвитку предмета дослідження. У даному дослідженні податкова, бюджетна, митна (в частині формування податкових доходів бюджету), боргова, соціальна (в частині позабюджетних цільових фондів) є складовими фіскальної політики держави. Водночас остання є складовою фінансової політики держави. Кожна із цих складових має власні компоненти, завдання і цілі, які підпорядковані цілі вищого порядку. Тобто має місце ієрархічність, цілепокладання та інші ознаки, які є ознаками системи. Такий підхід дозволяє виробляти управлінські впливи з урахуванням реально існуючих зв'язків між цими компонентами та їх властивостей, а також передбачає дослідження об'єкту чи процесу як такого, що розвивається у часі. Це дозволяє, враховувати як минулий досвід так і діагностувати можливість виникнення проблем у майбутньому. Водночас, при системному підході явища чи процеси досліджуються як відкриті, а це надає можливість оцінювати їх стан з різних точок зору, з урахуванням динаміки інституційного середовища (впливу ендегенних чи екзогенних чинників). Крім того, системний підхід дозволяє розглядати фіскальну політику як сукупність відносин соціально-економічного та організаційно-правового характеру, які визначають логіку поведінки суб'єктів економічних відносин у межах інституційного середовища, котре створене державою у процесі формування, розподілу і використання централізованих фінансових ресурсів.

Застосування структурного підходу дозволяє переносити увагу з компонентів і їх природних якостей на відносини між цими компонентами і їх системоотримуючі якості та виявляти єдині структурні закономірності конкретних механізмів

структурної цілісності. У філософії «структура» (від лат. *structura* – будова, розташування, порядок) розглядається як «сукупність стійких зв'язків системи, що забезпечують збереження її властивостей при різних зовнішніх і внутрішніх змінах; основна характеристика системи, її інваріантний аспект» [8].

Необхідність застосування функціонального підходу обґрунтовується потребою у дослідженні фіскальної політики держави з точки зору її забезпечення та зв'язків з фінансовою, а також податковою, бюджетною, позабюджетних цільових фондів. Цей підхід надає можливість більш повно висвітлити природу фіскальної політики держави, виокремити її як цілісну та організовану систему серед інших об'єктів фінансової політики держави. Крім того, він спрямований на досягнення цілей та вирішення завдань окремих структурних компонентів фіскальної політики та дозволяє визначити ієрархію процесів управлінської та операційної діяльності.

Враховуючи, що практична реалізація фіскальної політики полягає у сукупності заходів стратегічного і тактичного характеру, які здійснюються урядом через фіскальну систему і в тому числі її підсистеми – бюджетну, податкову, позабюджетних цільових фондів, наряду із системним підходом, в якості доповнення, слід застосовувати процесний підхід. Застосування цього підходу у даному дослідженні є доцільним, враховуючи зв'язок та обумовленість понять: бюджетна система, бюджетний процес, податкова система, оподаткування. «Кожна управлінська функція являє собою процес, оскільки також складається із серії взаємозв'язаних дій» [9]. Процесний підхід дозволяє не тільки виявити послідовність цілеспрямованої управлінської діяльності щодо формування, розподілу та використання централізованих фінансових ресурсів, а й встановити учасників цього процесу, адже від їх дій та рішень істотно залежать результати реалізації фіскальної політики держави. Він спрямований на загальний результат та дозволяє висвітлити складові процесу і взаємозв'язки між ними, включаючи інформаційні потоки. Застосування процесного підходу дозволяє завбачити вибір альтернатив стратегічних

управлінських рішень, гнучко і оперативно реагувати на зміни в зовнішньому середовищі, однак невирішеним питанням залишається встановлення методу його здійснення.

Доцільно відмітити наявну логічну незавершеність бюджетного процесу і оподаткування у посиленні значення щодо функціонування фіскальної системи та ефективності фіскальної політики. З однієї сторони функціонування фіскальної політики і фіскальної системи формує зміст, сутність бюджетного процесу і оподаткування, і саме якість фіскальної системи забезпечує результативність бюджетного процесу. Тоді як з іншої сторони організація бюджетного процесу та процесу оподаткування чинить вплив на функціонування фіскальної системи. Існування такого двостороннього зв'язку не дозволяє залишити поза увагою процес оподаткування та бюджетний процес.

Певний вплив на формування процесного підходу чинив та продовжує чинити ситуаційний підхід, сутність цього підходу полягає в тому, що дієвість та ефективність застосування різних методів управління визначається ситуацією. Процес управління розглядається як система взаємозв'язаних внутрішніх змінних, чинників зовнішнього середовища і конкретних методів управління. Передбачається, що єдиного оптимального способу управління централізованими ресурсами держави не існує з причини існування множини чинників безпосередньо у внутрішньому та у зовнішньому середовищі.

В процесі дослідження фіскальної політики держави доцільним вбачається застосування комплексного підходу. Він являє собою логічний спосіб мислення, відповідно до якого процес вироблення, обґрунтування та прийняття будь-якого рішення відштовхується від загальної мети функціонування фіскальної політики держави. Цей підхід дозволяє на науковій основі зіставити напрями розвитку і необхідні для їх досягнення ресурси, а це в свою чергу, означає необхідність внутрішньої єдності процесу управління, що надасть можливість досягнення максимального результату та зниження ризиків. Тобто, при застосуванні комплексного підходу має забезпечуватись єдність усіх складових, оскільки жодна з них, будучи компонентом

цілого, не може реалізовуватися ізольовано одна від одної. В даному дослідженні цей підхід застосовується з огляду на те, що він надає можливість розглядати фінансову політику держави з позиції міждисциплінарного висвітлення об'єкта у тісному взаємозв'язку з різними науками та науковими напрямками.

З системним підходом досить тісно пов'язаний синергетичний підхід. За означенням Г. Хакена, «синергетика займається вивченням систем, що складаються з багатьох підсистем найрізноманітнішої природи» [10]. Синергетика є методологічною основою глобального, цілісного погляду на світ. Синергетичний підхід дає змогу виявити ті часові проміжки, на яких вирішується питання подальшого розвитку системи. В умовах модернізації економіки та фінансової системи такий підхід надає можливість досліджувати фінансову політику розкриваючи зв'язки між компонентами підсистем, які утворюються у відкритих системах завдяки інтенсивному руху (кругообігу) централізованих фінансових ресурсів за нерівноважних умов та їх вплив на об'єкт і предмет дослідження. «У таких системах спостерігається узгоджена поведінка підсистем, внаслідок чого зростає ступінь її впорядкованості, тобто зменшується ентропія» [11]. Істотна відмінність синергетики полягає в тому, що вона, вивчаючи складні системні утворення, досліджує не сутність складових частин (елементів) цих систем, а перш за все характер системних зв'язків між цими елементами, а також процеси переходу складних систем з неупорядкованого стану в упорядкований стан. Такий підхід надає незвичайні результати, головним з яких, є відкриття універсальних закономірностей, які однаково властиві всім системним утворенням, незалежно від рівня складності елементів, що їх складають: економічним, соціальним, біологічним, психологічним. В результаті це сприяє появі багаторівневого цілого, яке не дорівнює сумі частин. В нашому дослідженні під таким цілим розуміється фінансова система. Цей підхід дозволяє по-новому поглянути на питання подолання та усунення протиріч у фінансовій сфері.

Для здійснення аналізу існуючих проблем в процесі функціонування фінансової політики держави та дослідження

різних варіантів розвитку подій у майбутньому, доцільно застосовувати сценарний підхід. Він передбачає проведення сценарного дослідження, де будується кілька альтернативних сценаріїв. Його особливістю є інтерпретація теперішніх дій у світі майбутніх подій, а також вироблення заходів, які нададуть можливість уникати негативних наслідків у майбутньому, визначати потенційні ризики та підготуватися до декількох можливих варіантів розвитку подій. На думку Д. А. Аакера сценарій це «спосіб аналізу складного середовища, у якому присутня множина значимих тенденцій і подій, які впливають один на одного» [12]. Тоді як Ф. Ван Ноттен стверджує, що це «гіпотетична послідовність можливих подій, яка фокусує увагу на причинно-наслідковому зв'язку між цими подіями і точками ухвалення рішень, здатних змінити хід і траєкторію руху в часі всієї даної системи в цілому або окремих її підсистем» [13, с.69-84]. Такий підхід дозволяє аналізувати і планувати нестандартні ситуації в процесі функціонування фіскальної політики. Вони, в свою чергу, сприяють розумінню того, при яких умовах може виникнути сприятлива чи несприятлива ситуація. Застосування сценарного підходу дозволяє оцінити, як можна і як необхідно впливати на процеси формування, розподілу та використання централізованих фінансових ресурсів держави для досягнення цілей стратегії соціально-економічного розвитку. В процесі його застосування виконуються кроки наведені на рисунку 2.

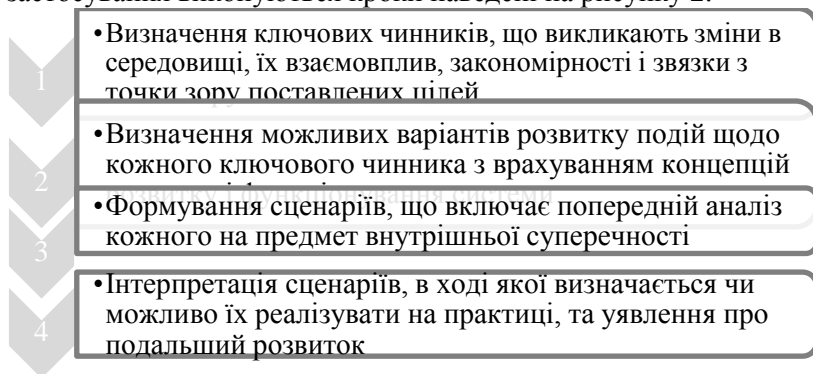

Рис. 2. Кроки при застосуванні сценарного підходу
(власна розробка автора)

Такий підхід дозволяє фінскальній політиці набувати необхідної гнучкості, адже з'являється можливість досягати поставлених цілей при будь-якому варіанті розвитку подій.

З метою більш змістовного розкриття понять «фінскальна політика» та «модернізація фінансової системи» доцільно застосовувати іманентний та контекстуальний підходи. Це дозволяє, з однієї сторони, дослідити внутрішню суть дефініцій «фінскальна політика» та «модернізація фінансової системи», а з іншої дослідити зміст цих понять у певному контексті, в рамках певного підходу з позиції наукових поглядів і переконань дослідника.

Враховуючи, що іманентний в перекладі з латинської означає «властивий природі самого предмета або явища, внутрішньо притаманний їм» [14], застосування іманентного підходу надає можливість дослідити сутність явища, а також висвітлити ті характеристики і риси, які безпосередньо властиві цьому явищу. Крім того, за необхідності він дозволяє зосередитись на деяких з них, що сприяє здійсненню контекстуального підходу.

Використання іманентного підходу вбачає необхідність ставлення до дефініції (явища, об'єкта, процесу, системи) як до самостійної дійсності, спрямовує наукове пізнання на розкриття її сутності, внутрішніх властивостей та уточнення і поглиблення її змістовного наповнення. При дослідженні фінскальної політики держави, іманентний підхід дозволяє не тільки виявити і обґрунтувати наявність декількох визначень цієї дефініції, змістовне наповнення яких різняться, хоч і не завжди принципово, а й сформулювати власне бачення предмету дослідження – фінскальної політики держави та впливу на неї модернізаційних перетворень, і її взаємозв'язку з модернізацією фінансової системи. При цьому іманентна логіка (або іманентний підхід) надає можливість для упорядкування наукових розвідок, їх логіки, пріоритетів, акцентів у відповідності з переконаннями дослідника, і дозволяє обґрунтувати позицію автора та довести її доцільність. Водночас, вона пояснює розмаїття поглядів, переконань, ідей та концепцій відносно розуміння одного й того ж предмета і об'єкта дослідження, які мають місце в науковій літературі

навіть не зважаючи на те, що науковці опираються на положення конкретної методології, а саме правил та принципів організації наукових досліджень.

Доцільно зазначити, що іманентна логіка дозволяє сконцентруватися на фіскальній політиці держави, розкритті змістовного наповнення дефініції «фіскальна політика», механізмі її функціонування, удосконаленні підходів до оцінювання її ефективності, визначенні стратегічних пріоритетів цієї політики, абстрагуючись від інших аспектів, явищ і процесів. У площині формування і реалізації фіскальної політики усі чинники взаємопов'язані, взаємообумовлені, однак дослідник не може досягнути і врахувати їх усі. Більш того, більшість суб'єктивних чинників і зовсім не можуть бути врахованими, адже залишились не зафіксованими в минулому. Виходячи з цього, очевидно, що невід'ємним від іманентної логіки є метод абстрагування. Під цим загальнонауковим методом розуміється «логічний прийом, за допомогою якого ми мислено виділяємо істотні властивості предметів, явищ і відокремлюємо їх від неістотних, другорядних» [15]. Тобто в процесі наукових пошуків даний метод дозволяє мислено відділити найбільш суттєві риси, відношення та сторони предмета дослідження, а саме оцінювання ефективності, виявлення пріоритетності фіскальної політики держави в умовах модернізації фінансової системи. Застосовуючи метод абстрагування можна сформулювати образ фіскальної політики держави де деякі процеси, які відбуваються в економіці не будуть враховуватись. Однак, саме абстрагування в дослідженні фіскальної політики держави все ж має свої межі.

Фіскальна політика держави є складним явищем, процесом, досліджувати який доцільно дотримуючись наукових рамок. Зробити це дозволяє контекстуальний підхід, адже він надає можливість для додаткового поглиблення дослідження. Водночас, цей підхід дозволяє розглядати об'єкт дослідження і події у деякому контексті. В рамках цього контексту можливо визначити функціональні взаємозв'язки, в процесі формування і реалізації фіскальної політики держави в тому числі між інститутами з їх специфічною дійсністю. Слід зазначити, що

різноманітність поглядів щодо одного й того ж предмету дослідження зумовлена як іманентною логікою так і тим, що предмет може вивчатися і розкриватися в рамках окремого набору правил, обмежень, умов, які в основному мають штучне походження. Цим пояснюється наявність низки тлумачень дефініції «фіскальна політика», які мають місце в сучасній науці, хоча й не завжди повно та коректно розкривають її зміст.

Застосування контекстуального підходу дає можливість більш чітко визначити роль конкретно-історичних подій та іманентну логіку автора. Для проведення дослідження фіскальної політики держави в умовах модернізації фінансової системи у всій його повноті, необхідне застосування цих двох підходів – іманентної логіки автора і зовнішнього середовища, конкретно-історичних обставин.

Акцентуючи увагу на управлінні централізованими фінансовими ресурсами держави, одним з підходів, який доцільно застосовувати наряду з вище наведеними є адаптивний підхід. Під цим підходом найчастіше розуміється цілеспрямований, ресурсозабезпечений процес взаємодії керівної та керованої підсистем щодо досягнення запланованих результатів, з урахуванням їх індивідуальних особливостей та середовища в якому він відбувається. Доцільність і необхідність застосування адаптивного підходу в дослідженні фіскальної політики обумовлене швидким і часто непередбачуваним характером змін, які відбуваються в фінансово-економічній, соціальній сфері і інших сферах суспільного життя та істотно впливають на еволюцію вимог стосовно цілей, типів та форм фіскальної політики, дієвості і ефективності її функціонування, перегляду пріоритетів та досягнення стратегічних цілей. Слід зауважити, що застосування адаптивного підходу передбачає несуперечність управлінських дій і впливів синергетичним закономірностям, що є досить вагомим в межах нашого дослідження. Водночас, з метою розробки адекватних управлінських рішень та ефективності фіскальної політики необхідним вбачається застосування захисного підходу. Він надає можливість для ідентифікації базових чинників і процесів, які виступають в якості загроз і ризиків функціонуванню

фіскальної політики. Крім того, цей підхід дозволяє регулювати процес запобігання загрозам та зниження ризиків із використанням відповідного механізму та моніторити наслідки реалізації цих загроз і ризиків. Водночас, передбачається підготовка і розробка заходів протидії, з урахуванням джерел загроз, форм їх вияву та сфери впливу, ступеня небезпеки.

Увагу науковця на якісних змінах, переходах об'єкта зі стану в стан на шляху досягнення певної мети зосереджує телеологічний підхід. Найчастіше він розглядається як складова каузального підходу[16;17]. Каузальний підхід покладений в основу класичного наукового дослідження і спрямований на вивчення взаємозв'язків, явищ і насамперед причинно-наслідкових взаємозв'язків. Тобто, виявлення причин актуального стану предмету дослідження. Застосування цього підходу дозволяє обійти недоліки абстрагування, а саме примусу розглядати предмет дослідження відокремлено від пов'язаних з ним понять. Каузальний підхід відкриває можливості для встановлення причинно-наслідкових зв'язків фіскальної політики держави і інших понять, які пов'язані з ним. Застосування цього підходу дозволило встановити зв'язок понять «фіскальна політика держави», «державне регулювання», «фіскальне регулювання», «фіскальна система». Цей підхід дозволяє надати змістовні результати при дослідженні впливу модернізаційних перетворень та фіскальної децентралізації на фіскальну політику держави. При застосуванні каузального підходу одне з понять розглядається як причина, а інші – наслідок. В даному дослідженні в якості причини розглядається модернізація фінансової системи, а в якості наслідку – фіскальна політика держави. Однак, в даному випадку можлива і зворотна схема. Отже, особливого значення набуває виявлення причин та передумов, відсутність і неточність яких спотворює уявлення про наслідки.

Доцільно зазначити, що дослідження фіскальної політики держави виходячи з багатоаспектності та різноплановості її завдань і цілей, вимагає одночасного різнобічного розгляду цього явища з позиції політичних переконань, що стосується її формування, з позиції процесу її

організації як сукупності (системи) заходів уряду щодо реалізації фіскальної політики, а також з позиції її впливу на розвиток економіки, соціальну сферу, добробут населення і конкурентоздатність.

В роботі застосовуються також аналіз та синтез, які розглядають головні компоненти фіскальної політики держави з точки зору цілісності і взаємообумовленості. На думку А. Маршала «найкращим є таке групування матеріалу, в якому зібрані подібні за своєю природою факти, у результаті чого вивчення одного може пролити світло на інший» [18]. За допомогою такого підходу відбувається з'ясування природи фіскальної політики, виявлення її сутності, особливостей та критеріїв класифікації, вивчаються динамічні ряди. Акцентується увага на наступних індикаторах: ВВП, ВНД, індекс споживчих цін, доходи і видатки зведеного бюджету, доходи видатки цільових позабюджетних фондів, структура податкових надходжень, дефіцит бюджету, борг, рівень тіньової економіки, індекс сприяння корупції, індекс конкурентоспроможності тощо. Це дозволяє отримати науково обґрунтовані і достовірні результати відносно кількісних, і якісних параметрів фіскальної політики держави в умовах модернізаційних перетворень.

Дослідження фіскальної політики держави було б не повним, у теоретичному і практичному аспектах, без застосування методів порівняння та аналогій, адже важливим залишається часовий аспект. З цього кута зору зміни спричинені циклічністю економіки, модернізацією фінансової системи спричиняють необхідність перегляду фіскальної політики держави відповідно до реальної дійсності. На підставі порівняння можна стверджувати, що фіскальна політика є чутливою до впливу екзогенних та ендогенних чинників. Крім того, застосування цих методів сприяє виокремленню сильних та слабких сторін зарубіжного досвіду функціонування фіскальної політики та визначенню можливостей адаптації позитивного досвіду до українських реалій.

Для досягнення цілісності відображення інформації, слід застосовувати інструментарій економіко-математичного

моделювання, модельний підхід. Економіко-математичні методи і моделі надають можливість науково обґрунтовувати необхідні зміни у фіскальній політиці, дещо спростити аналіз виконання бюджетів за доходами і видатками та їх прогнозування, а також аналіз системи міжбюджетної взаємодії [19]. Поряд із застосуванням захисного підходу, про який йшлося вище, він дозволяє розробляти низку моделей і завдяки їм відображати реальні процеси і події, заміщуючи їх. За допомогою моделі можна одночасно у сукупності описати структуру об'єкта і його межі, висвітлити зв'язки між його компонентами та оцінити їх, показати функціонування об'єкта, дослідити вплив чинників на його стан та ін.. У нашому дослідженні передбачається моделювання появи, поширення та впливу екзогенних і ендемогенних чинників, де наряду із загрозами та ризиками увага приділяється модернізаційним перетворенням і їх впливу на фіскальну політику держави, а також впливу останньої на соціально-економічні процеси.

Дослідження фіскальної політики держави щодо прагматичних засад її функціонування, вивчення закономірностей і суперечностей її розвитку, доцільно проводити ще й із застосуванням емпіричних методів спостереження, емпіричного опису, економіко-статистичних методів збору та обробки інформації (вибіркових досліджень, групування, статистичного порівняння). Крім того, дослідження методологічних засад фіскальної політики здійснюється із використанням базових принципів, що забезпечують системну направленість наукового дослідження та практичного пізнання об'єкта: системності, комплексності, ієрархічності, структурності, законності, рівноваги, адаптивності.

Висновки і перспективи подальших досліджень.

Кожен з наведених підходів, методів, принципів відображає зміст фіскальної політики держави більш глибоко та різнобічно, а тому кожен з них має місце у межах синтезу методологічних підходів її дослідження.

Застосування цього синтезу у дослідженні фіскальної політики держави дозволяє розглядати її як таку, що переходить від інерційної самоорганізації до стану постійного вдосконалення

та гнучкої взаємодії всіх її компонентів і складових, що є особливо важливим в умовах модернізаційних перетворень. Повноцінне вивчення фіскальної політики держави з позиції синтезу методологічних підходів дозволяє виявити умови, необхідні для досягнення цілей стратегії соціально-економічного розвитку.

Література

1. Калініна Л. Науковий дискурс сучасних методологій організаційного механізму управління в сфері освіти / Л. Калініна // Рідна школа. 2017. - №1–2 (січень–лютий). [Електронний ресурс] - Режим доступу:<http://lib.iitta.gov.ua/706725/1/kalinina.pdf>
2. Краевский В. В. Методология педагогики: новый этап: учеб. пособ. / В.В. Краевский, Е. В. Бережнова.– М., 2006. – С. 11. – 400 с.
3. Методология [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.methodolog.ru>
4. Кульчицький Я. В. Методологічні передумови дослідження сучасних економічних систем у контексті постіндустріальної парадигми. Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.1 с.143-149. [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://nltu.edu.ua/nv/Archive/2009/19_1/143_Kulczycki_19_1.pdf
5. Предмет і проблематика філософії : навч. посібник / за заг. ред. М. Скринника, З. Скринник. – Львів : Вид-во Львівського БІ НБУ, 2001. – 487 с.
6. Подольская Е. А. Методология научных исследований : терминолог. слов. / Е. А. Подольская ; Нар. укр. акад., [каф. философии и гуманитар. дисциплин]. – Харьков : Изд-во НУА, 2016. – 124 с. С.56. [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.nua.kharkov.ua/images/stories/Kafedri/Kaf_filosof/metod_o_bespechenie/2017/MetodologiyaNI_2016slovar.pdf
7. Жадан И. Э. Научные принципы и методы исследования экономики благосостояния. Известия Оренбургского государственного аграрного университета. – 2010. – № 3 (27). – С. 126–128.
8. Новая философская энциклопедия/научно-ред. совет: В. С. Степин, А. А. Гусейнов, Г. Ю. Семигин. – М.: Мысль, 2010. –

744 с. [Електронний ресурс] - Режим доступу:http://platona.net/load/knigi_po_filosofii/slovari_ehnciklopedii/novaja_filosofskaja_ehnciklopedija_v_4_tomakh_2010/23-1-0-1152

9. Ткачова С. С. Еволюція процесного підходу до операційної та управлінської діяльності підприємств / С. С. Ткачова // Вісник СумДУ. Серія. Економіка. - №2. - 2012. - С.68-75 [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/29840/1/Tkachova.pdf>

10. Хакен Г. Синергетика: Ієрархії неустойчивостей в самоорганізуючихся системах и устройствах. - М.: Мир, 1985. - 423 с. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://booksshare.net/books/physics/haken-g/1985/files/sinergetikaierarhiineustoychivostey1985.pdf>

11. Бондар О. І. Синергетичний підхід як підгрунття лінгвістичної екології / О. І. Бондар // Записки з українського мовознавства. - 2013. - Вип. 20. - С. 4-15. [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/zukm_2013_20_3

12. Аакер Д.А. Стратегическое рыночное управление / Д.А. Аакер. - СПб. : Питер, 2002. - 560 с. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.twirpx.com/file/110019/>

13. Van Notten Ph., (2006), «Scenario development: a typology of approaches», Think Scenario, Rethink Education, OECD, pp. 69–84.

14. Іманентний Словник української мови Академічний тлумачний словник (1970—1980) [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/imanentnyj>

15. Абстрагування Публічний електронний словник української мови [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://ukrlit.org/slovnyk/%D0%B0%D0%B1%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%B3%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F>

16. Подшивалкіна В. І. Потенціал особистості крізь призму наукових парадигм. 2010. С. 11-18 [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/handle/123456789/2838/11-18.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

17. Вязова Р. В. Специфіка міжетнічних відносин на сучасному етапі суспільного розвитку / Р. В. Вязова, О. О.

Убейволк //Актуальні проблеми філософії та соціології. - 2016. - С.16- 19. [Електронний ресурс] – Режим доступу:http://apfs.in.ua/v10_2016/8.pdf

18. Маршалл А. Принципы экономической науки : в 2-х т. М. : Изд. группа «Прогресс», 1993. Т. 1. 415 с. [Электронный ресурс] - Режим доступа:<http://www.library.fa.ru/files/Marshall.docx>

19. Лук'яненко І. Г. Системне моделювання показників бюджетної системи України: принципи та інструменти : монографія. К. : Вид. дім «Києво- Могилянська академія», 2004. 542 с. [Електронний ресурс] - Режим доступу:<http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/10876>

1. Kalinina L. Naukovy`j dy`skurs suchasny`x metodologij organizacijnoho mexanizmu upravlinnya v sferi osvity` / L. Kalinina // Ridna shkola. 2017. - #1–2 (sichen`–lyuty`j). [Elektronny`j resurs] - Rezhym`m dostupu:<http://lib.iitta.gov.ua/706725/1/kalinina.pdf>

2. Kraevskiy V. V. Metodologiya pedagogiki: novyyi etap: ucheb posob. / V.V. Kraevskiy, E. V. Berezhnova.– М., 2006. – С. 11. – 400 s.

3. Metodologiya [Elektronnyiy resurs] - Rezhim dostupa:<http://www.methodolog.ru>

4. Kul`chy`cz`ky`j Ya. V. Metodologichni peredumovy` doslidzhennya suchasny`x ekonomichny`x sy`stem u konteksti postindustrial`noyi parady`gmy`. Naukovy`j visny`k NLTU Ukrayiny`. – 2009. – Vy`p. 19.1 s.143-149. [Elektronny`j resurs] - Rezhym`m dostupu:

http://nltu.edu.ua/nv/Archive/2009/19_1/143_Kulczycki_19_1.pdf

5. Predmet i problematy`ka filosofiyi : navch. posibny`k / za zag. red. M. Skry`nny`ka, Z. Skry`nny`k. – L`viv : Vy`d-vo L`vivs`kogo BINBU, 2001. – 487 s.

6. Podolskaya E. A. Metodologiya nauchnyih issledovaniy : terminol. slov. / E. A. Podolskaya ; Nar. ukr. akad., [kaf. filosofii i gumanitar. distsiplin]. – Harkov : Izd-vo NUA, 2016. – 124 s. S.56. [Elektronniy resurs] - Rezhim

dostupu: www.nua.kharkov.ua/images/stories/Kafedri/Kaf_filosof/metod_obespechenie/2017/MetodologiyaNI_2016slovar.pdf

7. Zhadan Y. Э. Научные принципы и методы исследования экономики благосостояния. Известия Оренбургского государственного аграрного университета. 2010. # 3 (27). С. 126–128.

8. Novaya filosofskaya entsiklopediya/nauchno-red. sovet: V. S. Stepin, A. A. Guseynov, G. Yu. Semigin. M.: Myisl, 2010. 744 s. [Elektronnyy resurs] - Rezhim dostupa:http://platona.net/load/knigi_po_filosofii/slovari_ehnciklopedii/novaya_filosofskaja_ehnciklopedija_v_4_tomakh_2010/23-1-0-1152

9. Tkachova S. S. Evolyuciya procesnogo pidxodu do operacijnoyi ta upravlins`koyi diyal`nosti pidpry`yemstv / S. S. Tkachova // Visny`k SumDU. Seriya. Ekonomika. - #2. – 2012. - S.68-75 [Elektronny`j resurs] - Rezhym`m dostupu: <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/29840/1/Tkachova.pdf>

10. Haken G. Sinergetika: Ierarhii neustoychivostey v samoorganizuyuschisya sistemah i ustroystvah. – M.: Mir, 1985. – 423 s. [Elektronnyy resurs] - Rezhim dostupa: <http://booksshare.net/books/physics/haken-g/1985/files/sinergetikaierarhiineustoychivostey1985.pdf>

11. Bondar O. I. Sy`nergety`chny`j pidxid yak pidg`runtya lingvisty`chnoyi ekologiyi / O. I. Bondar // Zapy`sky` z ukrayins`kogo movoznavstva. - 2013. - Vy`p. 20. - S. 4-15. [Elektronny`j resurs] - Rezhym`m dostupu:http://nbuv.gov.ua/UJRN/zukm_2013_20_3

12. Aaker D.A. Strategicheskoe ryinochnoe upravlenie / D.A. Aaker. – SPb. : Piter, 2002. – 560 s. [Elektronnyy resurs] - Rezhim dostupa: <https://www.twirpx.com/file/110019/>

13. Van Notten Ph., (2006), «Scenario development: a typology of approaches», Think Scenario, Rethink Education, OECD, pp. 69–84.

14. Imanentny`j Slovny`k ukrayins`koyi movy` Akademichny`j tlumachny`j slovny`k (1970—1980) [Elektronny`j resurs] - Rezhym`m dostupu: <http://sum.in.ua/s/imanentnyj>

15. Abstraguvannya Publichny`j elektronny`j slovny`k ukrayins`koyi movy` [Elektronny`j resurs] - Rezhym`m dostupu: <http://ukrlit.org/slovnkyk/%D0%B0%D0%B1%D1%81%D1%82%D1%>

[80%D0%B0%D0%B3%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F](#)

16. Podshy`valkina V. I. Potencial osoby`stosti kriz` pry`zmu naukovy`x parady`gm. 2010. S. 11-18 [Elektronny`j resurs] - Rezhym dostupu: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/handle/123456789/2838/11-18.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

17. Vyazova R. V. Specy`fika mizhetnichny`x vidnosy`n na suchasnomu etapi suspil`nogo rozvy`tku / R. V. Vyazova, O. O. Ubejvolk //Aktual`ni problemy` filosofiyi ta sociologiyi. - 2016. - S.16-19. [Elektronny`j resurs] - Rezhym dostupu:http://apfs.in.ua/v10_2016/8.pdf

18. Marshall A. Printsipyi ekonomicheskoy nauki : v 2-h t. M. : Izd. gruppа «Progress», 1993. T. 1. 415 s. [Elektronnyiy resurs] - Rezhim dostupa:<http://www.library.fa.ru/files/Marshall.docx>

19. Luk`yanenko I. G. Sy`stemne modelyuvannya pokazny`kiv byudzhetnoyi sy`stemy` Ukrayiny`: pry`ncy`py` ta instrumenty` : monografiya. K. : Vy`d. dim «Ky`vevo- Mogy`lyans`ka akademiya», 2004. 542 s. [Elektronny`j resurs] - Rezhym dostupu:<http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/10876>

30.10.2018

УДК 657.1:656

JEL Classification R400, M420

Slobodyanik Yulia

**INFLUENCE OF THE MECHANISM OF COMPENSATION
FOR THE FREE TRANSPORT OF THE CITIZENS
ENTITLED TO THE BENEFITS ON THE FINANCIAL
RESULT OF THE URBAN PASSENGER TRANSPORT
ENTERPRISES**

It is determined that the social function of the urban passenger transport enterprises prevails economic one, which defines their planned unprofitability. The current approaches to budget financing of the urban